

Даниял кітабы — жүз алтыншы бөлім

*Үкімнің ашылуы: 11 қыркүйектен Жексенбілік заңға дейін –
пайғамбарлық талдау*

Jeff Pippenger
2024-02-29

Тірілерге қатысты тергеу соты 2001 жылғы 11 қыркүйекте басталды, ал атқарушы сот жуық арада келетін жексенбілік заңнан басталады. Осы екі сот кезеңі Келісімнің үшінші Хабаршысы мен үшінші Ілиястың жолын дайындайтын хабаршының қызметін бейнелейді; ал бұл — Миллериттер тарихында басталған Ілияс хабаршысының аяқталуы.

Мәсіхте Келісімнің Хабаршысының орындалуы ретінде, Ол Өзінің тәнін және рухани ғибадатханасын бейнелеген жер бетіндегі тура мағынадағы ғибадатхананы екі рет тазартты. Оның жер бетіндегі тура мағынадағы ғибадатханасы әуелі шөл даладағы киелі шатыр-ғибадатхана болды, содан кейін Сүлейменнің ғибадатханасы, одан соң Бабылдағы жетпіс жылдық тұтқындықтан кейін қайта салынған ғибадатхана, әрі сол ғибадатхананың өзі Ирод жүзеге асырған қырық алты жылдық қайта жөндеу жұмысынан кейінгі күйінде болды.

Құдайдың тәндік қатысуы Киелі шатырды және Сүлейменнің ғибадатханасын жарылқады, бірақ тұтқындықтан кейін қайта тұрғызылған ғибадатхананы жарылқамады; алайда қайта жөнделген сол ғибадатхана Мәсіхтің тәндік қатысуымен жарылқанды. Ирод қайта жөндеткен ғибадатхананың тарихында Мәсіх Малахи кітабының үшінші тарауының орындалуы ретінде ғибадатхананы екі рет тазартты. Алғашқы тазартуда Мәсіх ғибадатхананы Өз Әкесінің үйі деп атады, ал ғибадатхананы соңғы рет тазартқанда, Мәсіх оны яһудилердің үйі деп атады.

Миллериттер тарихында Мәсіх 1798 жылдан 1844 жылға дейін қырық алты жылдың ішінде рухани ғибадатхана тұрғызды. 1844 жылғы 22 қазанда, Малахи кітабының үшінші тарауының орындалуы ретінде, Ол кенеттен Өз ғибадатханасына келді, осылайша ақылсыз қыздарды тазартты. Содан кейін Ол екінші әрі соңғы тазартуды жүзеге асыру үшін үшінші періште ретінде келді, бірақ ежелгі Израилдің басталуындағыдай, қазіргі Израилде істі аяқтауға қажетті сенім жетіспеді.

2001 жылғы 11 қыркүйекте Мәсіх екінші ғибадатхананы тазартуды жүзеге асыру үшін қайта оралды; бұл тазарту жақында келетін жексенбілік заң кезінде ақымақ қыздар тазартылғанда іске асады, сол кезде олар 1989 жылы мөрі ашылған білімнің артуын түсінбейтіндерінің шындығына оянады. Сол білімнің артуы кейінгі жаңбыр туралы хабарды білдіреді, ал ол он қыз туралы астарлы әңгіменің мәнмәтінінде қарастырылғанда, Түн ортасындағы айқай хабары болып табылады. 1989 жылы ақырзаман уақытында мөрі ашылған Даниял кітабының он бірінші тарауының соңғы алты аятының хабары сол аяттардың қырық төртінші аятында «шығыстан және солтүстіктен келген хабарлар» ретінде бейнеленген.

Кейінгі жауын туралы хабар — Түн ортасындағы айқайдың хабары, әрі ол шығыс пен солтүстіктің хабары. Шығыс пен солтүстік тиісінше ислам мен папалықты білдіреді, ал хабар ретінде олар 2001 жылғы 11 қыркүйек пен таяуда келетін жексенбілік заңның арасында Лаодикиялық Адвентизм қолдан жасап ұсынатын хабарды білдіреді. 2001 жылғы 11 қыркүйек исламды (шығысты), ал жексенбілік заң аңның таңбасын (солтүстікті) білдіреді.

Лаодикиялық адвентизм үшін ажал төсегі сол екі уақ белгісінің арасында бейнеленген, бұл мойынсұнбаған пайғамбардың есек пен арыстанның арасында қаза табуымен нышандалған. Аңның таңбасын қабылдайтындар үшін ажал төсегі папалық билікті қаһарландырып, Құдай халқының соңғы қудалануын бастайтын «шығыс пен солтүстіктен келген хабарлармен» бейнеленген. Бұл хабар Америка Құрама Штаттарында жақын арада келетін жексенбілік заңнан басталады; дәл сол жерде әрі дәл сол кезде үшінші «Қасіреттің» Исламы кенеттен соққы береді. Сол күтпеген шабуыл ұлттық күйреуді туғызады және халықтарды ашуландырады, сөйтіп айдаһардың, аңның және жалған пайғамбардың үштік одағының қамқорлығымен барлық халықтарды Исламға қарсы біріктіруге экономикалық әрі саяси түрткі береді.

Үшінші Илияспен бейнеленген тарихта үшінші Қасіретті айқындайтын хабар айдаһарға, аңға және жалған пайғамбарға Исламның Құдай адамдарды папалық билік таңбасына табынғаны үшін жазалау үшін қолданатын үкім құралы екенін мәлімдейді. Үш Рим, үш Бабыл, үш Илияс және жол дайындайтын үш хабаршы секілді, үшінші Қасірет те үш Қасіреттің үштік қолданылуы арқылы бекітіледі.

Сосын мен көктің дәл ортасымен ұшып бара жатқан бір періштені көріп, оның қатты дауыспен: «Жерді мекендеушілерге қасірет, қасірет, қасірет! Өйткені әлі де керней тартуға тиіс үш періштенің өзге керней дауыстары естіледі!» — деп айтқанын естідім. Аян 8:13.

Уайт қарындас Смиттің «Даниел және Аян» атты кітабын терең түрде мақұлдап, бұл кітап әрбір Жетінші күн адвентисі иелігінде болуы тиіс екенін көрсетті; ол мұны мен жаңа ғана жазғанымдай дәл солай тікелей білдірмегенімен, оның мақұлдауында осы шындық айқын көрінеді.

«Иеміз қазіргі ақиқат нұрын қамтитын кітаптар таратылуы үшін, еңбекшілерді кітап тарату ісінің алаңына кіруге шақырады. Дүниедегі адамдар заман белгілерінің орындалып жатқанын білуі тиіс. Оларға көздерін ашатын кітаптарды апарыңдар. Даниел мен Аян, Ұлы тартыс, Патриархтар мен пайғамбарлар және Ғасырлар үміті енді әлемге баруға тиіс. «Daniel and Revelation» кітабында қамтылған ұлы тәлімді Аустралияда көпшілік зор ықыласпен оқып шықты. Бұл кітап көптеген қымбат жандарды ақиқатты тануға жеткізудің құралы болды. «Thoughts on Daniel and the Revelation» кітабын тарату үшін істелуі мүмкіннің бәрі істелуге тиіс. Мен бұл кітаптың орнын баса алатын басқа бірде-бір кітапты білмеймін. Бұл — Құдайдың көмек беретін қолы.»

«Шындықта көптен бері жүргендер ұйқыда. Олар Киелі Рух арқылы қасиеттелуі керек. Үшінші періштенің хабары қатты дауыспен жариялануға тиіс. Алдымызда орасан зор мәселелер тұр. Бізде жоғалтар уақыт жоқ. Құдай сақтасын, дүниеге берілуге тиіс нұрды көлегейлейтін болмашы істерге жол беруші болайық». Manuscript Releases, 21-том, 444.

Даниял кітабындағы «күнделікті» туралы миллериттік көзқарасты теріске шығарғандар қабылдамаған сол кітап «Құдайдың жәрдем беруші қолы» деп танылды. Егер алдыңғы дәйексөзде аталған кітаптарды тарату міндеті Құдай халқына жүктелген болса, онда бұл Құдай халқының сол кітаптың өзіне де иелік етуі қажет болғанын білдіреді. Бұл кітап Даниял кітабындағы «күнделікті» жөніндегі «жаңа» көзқарасты насихаттағандардың шабуылының нысанасына айналды, өйткені олар қайта жазып, «күнделікті» туралы дұрыс көзқарасты алып тастауды қалаған кітап дәл осы еді.

Уайт ханым Даниял кітабындағы «күнделіктінің» бүлігіндегі екі басты жетекші туралы айтқанда, олардың (Прескотт пен Дэниелс) «себептен салдарға қарай ой қорыту» қабілеті болмағанын жиі атап өтетін. Лаодикеялық Адвентистердің тарихи ревизионистері де дәл осы мәселеге душар болып көрінеді.

1888 жылдан бастап әрі қарай жалғасқан бүлік тарихы бойында жетекші адамдардың әрқайсысы өздерінің жеке тәжірибесінің белгілі бір кезеңінде “күнделікті” туралы жалған ілімді қабылдаған еді. Олардың бүлігі “салдар” болды, ал “күнделіктіні” қате түсіну “себеп” болды. Лаодикиялық адвентистік ревизионистер білімі тайыз адамдарды Адвент тарихындағы сол тарихи бүлікшілер шын мәнінде бүлікте болмаған деп сенуге жетелейді, бірақ олардың қайта қаралған куәлігі ешқашан Киелі кітап пен Пайғамбарлық Рухының куәлігімен расталмайды. Олар “салдарды” бүлік деп есептемегендіктен, “себепті” іздеудің мүмкіндігін жоққа шығарады.

Құс қаңғып ұшқандай, қарлығаш самғап өткеніндей, себепсіз қарғыс та келмейді. Нақыл сөздер 22:6.

Құдай халқы бүлікті танып-білуге тиіс, ал оны танып-білген кезде, оның себебін іздеуге тиіс. Содан кейін сол себептің орнын толтырып, оны жоюға тиіс. Келесі үзіндіде Уайт ханым Ахан туралы оқиғаға түсініктеме береді.

«Маған Құдайдың мұнда Өзіне өсиеттерін сақтайтын халықпыз деп мойындайтындардың арасындағы күнәға қалай қарайтынын көрсетілді. Ежелгі Израил сияқты, Оның күдіретінің ғажайып көріністеріне куә болу құрметіне ерекше ие болғандар, соған қарамастан Оның айқын нұсқауларын елемеуге батылданса, Оның қаһарының нысанасы болады. Ол халқына мойынсұнбаушылық пен күнәнің Өзіне аса жиренішті екенін және оларға жеңіл-желпі қарауға болмайтынын үйреткісі келеді. Ол бізге Өз халқының арасынан күнә табылғанда, Оның қаһары олардың бәріне түспеуі үшін, сол күнәні өз араларынан аластауға дереу шешімді шаралар қолдануы керектігін көрсетеді. Ал егер жауапты орындардағы адамдар халықтың күнәларына көз жұма қараса, Оның қаһары солардың үстінде болады, әрі Құдай халқы тұтас бір қауым ретінде сол күнәлар үшін жауапты деп есептеледі. Иеміз өткен замандарда Өз халқымен қалай

әрекет еткенінде, шіркеуді теріс істерден тазартудың қажеттілігін көрсетеді. Бір ғана күнәкар бүкіл қауымнан Құдайдың нұрын аластататын түнекті таратуы мүмкін. Халық өз үстіне түнек түсіп жатқанын сезгенде, бірақ оның себебін білмегенде, Оның Рухын мұңайтатын теріс істер әшкереленіп, аластатылғанша, олар Құдайды зор кішіпейілділікпен және өздерін төмен санаумен шын жүректен іздеулері тиіс.»

«Құдай маған бар екенін көрсеткен теріс істерді біз әшкерелегеніміз үшін бізге қарсы туған теріс пікір және қаталдық пен тым қатаңдық туралы көтерілген айып — әділетсіз. Құдай бізге сөйлеуді бұйырады, ал біз үнсіз қалмаймыз. Егер Оның халқының арасында теріс істер айқын көрініп тұрса, ал Құдайдың қызметшілері оларға немқұрайлы қарап, үнсіз өтіп кетсе, онда олар күнәкарды іс жүзінде қолдап, ақтап шығады; сөйтіп өздері де бірдей кінәлі болады және Құдайдың разы еместігіне дәл сондай сөзсіз ұшырайды; өйткені олар кінәлілердің күнәлары үшін жауапты етіледі. Көріністе маған Құдайдың наразылығы Оның қызметшілерінің өз араларындағы теріс істер мен күнәларға тиісті түрде қарамағаны үшін түскен көптеген жағдайлар көрсетілді. Осы теріс істерді ақтағандар, Жазбаға сай айқын міндетті орындаудан жалтарғандары үшін, халыққа мінезі өте жайдары да сүйкімді болып көрінген. Бұл міндет олардың сезімдеріне жағымды болмады; сондықтан олар одан жалтарды». Testimonies, volume 3, 265.

Адвентизмде бүлік шығарған жетекшілердің тарихы олардың бүлігінде дерлік әрдайым байқалатын қадамдардың бірі — жеке рухани тәжірибесінің белгілі бір кезеңінде олар “күнделікті” туралы жалған көзқарасты қабылдағанын айғақтайды. Сонымен бірге, Смиттің кітабы шабытпен жазылмаған әрі кейбір ілімдік мәселелерді қамтығанымен, онда алғашқы ізашарлардың Аян кітабының сегізінші және тоғызыншы тарауларын қалай түсінгеніне, сол жерде алғашқы алты кернейдің пайғамбарлық тарихы қалай баяндалатынына тамаша шолу берілген. Үш «Қасіреттің» үш есе қолданылуын қарастыра бастағанда, біз Смиттің «Даниял және Аян» атты кітабындағы түсіндірмесіне жүгінетін боламыз.

Уайт ханым бізге Уильям Миллерге Аян кітабы жөнінде ұлы жарық берілгенін хабарлайды, бірақ он үшінші, сондай-ақ он алтыншыдан он сегізіншіге дейінгі тарауларды түсінуі қате болған, өйткені ол тарихтағы дұрыс емес көзқарас нүктесінде тұрғандықтан, қаңыратып-жоятын күштердің екеу емес, үшеу екенін көре алмады. Оның ұлы жарығы Аян кітабының екінші тарауынан тоғызыншы тарауына дейінгі бөліктерге қатысты болды.

«Уағыздаушылар да, халық та Аян кітабына құпиялы әрі Қасиетті Жазбаның өзге бөлімдеріне қарағанда маңызы төмендеу нәрсе ретінде қарап келді. Бірақ маған бұл кітаптың шын мәнінде соңғы күндерде өмір сүруге тиісті жандардың айрықша игілігі үшін берілген аян екені көрсетілді, яғни олардың өздерінің шынайы жағдайын және міндетін айқындауына жол көрсету үшін. Құдай Уильям Миллердің ойын пайғамбарлықтарға бағыттап, оған Аян кітабы жөнінде мол нұр берді». Early Writings, 231.

Миллер қауымдар, мөрлер, кернейлер және тостағандар туралы өз түсінігін төмендегідей баяндап берді.

«Азиядағы жеті қауым — Мәсіхтің қауымының өз жеті кейпіндегі тарихы; оның барлық иірімдері мен бұрылыстарында, барлық өркендеуі мен күйзелістерінде, елшілердің күндерінен бастап дүниенің ақырына дейінгі тарихы. Жеті мөр — сол уақыт аралығында жердің биліктері мен патшаларының қауымға қатысты істерінің, сондай-ақ Құдайдың Өз халқын қорғауының тарихы. Жеті керней — жерге, яғни Рим патшалығына, жіберілген жеті ерекше әрі ауыр соттың тарихы. Ал жеті тостаған — Папалық Римге жіберілген соңғы жеті пәле. Осылармен араласа көптеген өзге оқиғалар да бар; олар салалық ағындардай болып өріліп, пайғамбарлықтың ұлы өзенін толтырып, ақырында бәрі түгелдей мәңгіліктің мұхитына құяды.»

«Мен үшін, Аян кітабындағы Жохан пайғамбарлығының жоспары — осы. Ал осы кітапты түсінгісі келетін адам Құдай сөзінің басқа бөліктерін терең білуге тиіс. Осы пайғамбарлықта қолданылған бейнелер мен астарлар түгелдей соның өзінде түсіндірілмеген, қайта оларды басқа пайғамбарлардан тауып, Жазбаның өзге орындарында түсіндіру қажет. Сондықтан қандай да бір бөлікті айқын тануға қол жеткізудің өзі үшін де, Құдай тұтасты зерттеуді белгілеп қойғаны анық.» William Miller, Miller's Lectures, volume 2, lecture 12, 178.

Келісімнің Хабаршысына жол дайындайтын үшінші хабаршы қауымның сотының ішкі тарихын білдіретіні сияқты, қазіргі Бабылдың сотындағы сыртқы тарихты білдіретін үшінші Ілияспен салыстырғанда, қауымдар мен мөрлер туралы ізашарлық түсінік те сол ішкі-сыртқы куәлікті айқындады.

«Аян кітабының» 4-, 5- және 6-тарауларында мөрлер біздің назарымызға ұсынылады. Осы мөрлер астында көрсетілген көріністер Аян 6-тарауда және Аян 8-тараудың бірінші аятында баяндалады. Олар, сірә, осы дәуірдің басталуынан Мәсіхтің келуіне дейін қауыммен байланысты оқиғаларды қамтиды.

«Жеті шіркеу шіркеудің ішкі тарихын көрсетсе, жеті мөр оның сыртқы тарихындағы ұлы оқиғаларды көз алдына әкеледі». Uriah Smith, The Biblical Institute, 253.

Урия Смит шіркеулердің ішкі және сыртқы өзара қатынасы туралы миллериттік түсінікті айқындап көрсеткен, ал Джеймс Уайт соған ұқсас шолуды параллель тарихтар тұрғысынан ұсынады.

«Біз қазір шіркеулерді, мөрлерді және аңдарды, яки тірі жандарды, олардың бірдей уақыт кезеңдерін қамтуы тұрғысынан салыстыруға болатын шекке дейін қадағалап шықтық. Мөрлер саны жағынан жетеу, ал аңдар — төртеу ғана. Әрі осы тұста мынаны атап өткен жөн: бірінші, екінші, үшінші және төртінші мөрлер ашылғанда, бірінші, екінші, үшінші және төртінші аңдардың: “Кел де көр”, — дегені естіледі; бірақ бесінші, алтыншы және жетінші мөрлер ашылғанда, ондай дауыс естілмейді. Соңғы үш шіркеу мен соңғы үш мөр де, алғашқы төрт шіркеу мен алғашқы төрт мөр сияқты, бірдей уақыт кезеңдерін қамтуы жағынан өзара сәйкес келмейді. Бірақ, біз көрсеткендей, шіркеулер, мөрлер және аңдар шамамен 1800 жыл бойы, қазіргі уақыттан жарты ғасырдан сәл артық уақытқа дейінгі аралықта, бірдей уақыт кезеңдерін қамтуы жағынан өзара үйлеседі». James White, Review and Herald, February 12, 1857.

Біз жаңа ғана Миллериттер тарихының басты ізашарларының үшеуін келтірдік. Үшеуі де «күнделікті» туралы дұрыс көзқарасты ұстанды, әрі үшеуі де Миллерге түсініп, ұсынуға жетектелген ақиқаттың шеңберінде қауымдар, мөрлер және кернейлер жөніндегі жалпы шолуды қабылдады.

«Құдай Өзінің Киелі Рухы арқылы орнатқан іргетастан бір шеге не бір бағананы орнынан жылжытпақ болатын адамдар келгенде, ісіміздің ізашарлары болған жасы үлкен ерлер ашық сөйлесін, сондай-ақ қайтыс болғандар да біздің мерзімді басылымдарымызда олардың мақалаларын қайта басып шығару арқылы сөйлесін. Құдай Өз халқын ақиқат жолымен қадам сайын жетелей отырып берген көктегі нұрдың сәулелерін жинап алыңдар. Бұл ақиқат уақыт пен сынақтың тезіне төтеп береді». Manuscript Release, 760, 10.

2001 жылғы 11 қыркүйекте Аян кітабының он сегізінші тарауындағы құдіретті періште көктен түсіп, көктен жаңа ғана түскен Нанды қабылдап, одан жейтіндерді Еремия кітабының алтыншы тарауындағы «ежелгі соқпақтарға» қайта алып келу ісін бастады. Альфа мен Омега жүз қырық төрт мыңның қатарында болуға ұмтылуға даяр болғандардың 1840 жылғы 11 тамызда Оны көктен түсірген нәрсе жай ғана бір уақыт пайғамбарлығының орындалуы емес, екінші Қасіреттің уақыт пайғамбарлығының орындалуы екенін көруін қалады. Ол Өз халқына 1798 жылдан 1844 жылға дейінгі қырық алты жылдың ішінде миллериттердің ғибадатханасын тұрғызған тарихтағы ежелгі соқпақтарды қайта ашуды қажет етті.

Бұл тарих қоқыспен, жалған теңгелермен және асыл тастармен жабылып қалған еді. Бұл тарих Құмның үстіне, ал Мәңгілік Жартастың үстіне емес, салынған жалған іргетастық хабармен көмескіленген еді. Бұл Миллершілердің тарихында еді — Петір оны сипаттағандай, Миллершілер «бұрын халық емес едіңдер, ал» кейін «Құдайдың халқы» болған, «рухани үй, киелі діни қызмет» ретінде көтеріліп, тұрғызылған тарихта еді. Яһуда руының Арыстаны 2001 жылғы 11 қыркүйекте төмен түсіп, Өзінің ақырғы күндердегі халқын Миллершілер ғибадатханасының тұрғызылып көтерілу тарихындағы «ғибадатхананы» тазарту ісіне бастап кіргізді. Бұл іс Жаратқан Ие Жосия (мағынасы — Құдайдың іргетасы) есімді бір адамды көтеретінін алдын ала айтқан пайғамбарлықпен бейнеленген еді.

Жосия тілалмаған пайғамбардың пайғамбарлығының орындалуы ретінде көтерілгенде, ол қираған күйге түскен ғибадатхананы қалпына келтіру ісін бастады. Жөндеу және тазарту жұмыстары барысында «Мұсаның қарғысы» табылды, әрі ол Жосияның алдында оқылған кезде, Жосияның реформасын тудырды. Біз бұл пайғамбарлықты 2001 жылғы 11 қыркүйектен кейін «жеті уақыттың» қайта ашылуымен байланыстыра қарастырамыз.

Бұл зерттеуді келесі мақалада бастаймыз.

«Шындықты мойындайтындар Шайтанға қызмет етіп жүргенше, оның тозақтық көлеңкесі олардың Құдай мен көк жайлы көзқарастарын бөгеп тастайды. Олар алғашқы сүйіспеншілігін жоғалтқандардай болады. Олар мәңгілік шындықтарды көре алмайды.

Құдай біз үшін дайындаған нәрсе Зәкәрия кітабының 3 және 4-тарауларында, сондай-ақ 4:12–14 аяттарында бейнеленген: “Сонда мен тағы да жауап беріп, оған былай дедім: Осы екі алтын түтік арқылы өздерінен алтын май ағызып тұрған мына екі зәйтүн бұтағы не? Ол маған жауап беріп: Бұлардың не екенін білмейсің бе? — деді. Мен: Жоқ, Тәңірім, — дедім. Сонда ол: Бұлар — бүкіл жердің Иесінің жанында тұрған екі майланған жан, — деді.”»

“Жаратқан Ие барлық игілікке бай. Онда ешбір мүмкіндік тапшылығы жоқ. Бізді қоршаған қара көлеңкелердің қоюлануы — біздің сенімсіздігіміздің, жерлікке бейімділігіміздің, арзан сөздеріміздің, әңгімемізде көрінетін имансыздығымыздың салдары. Мәсіх сөзде де, мінезде де мүлде сүйкімді, он мыңның ішіндегі ең таңдаулы Тұлға ретінде ашылып көрсетілмейді. Жан өзін бос әурешілікке көтеруге қанағаттанғанда, Жаратқан Иенің Рухы ол үшін аз ғана іс атқара алады. Біздің таяз көрегендігіміз көлеңкені көреді, бірақ одан арғы даңқты көре алмайды. Періштелер ашулы, босанып шығып, бүкіл жер бетімен лап қоя беруді көксеген, жолында ойран мен өлімді ала жүретін ат арқылы бейнеленген төрт желді ұстап тұр.”

«Мәңгілік дүниенің дәл табалдырығында ұйықтап жатпақпыз ба? Біз енжар, суық әрі өлі күйде болмақпыз ба? О, қауымдарымызда Құдайдың халқының ішіне үрленген Құдайдың Рухы мен тынысы болса ғой, сонда олар аяқтарына тұрып, тірі болар еді. Біз жолдың тар екенін және қақпаның қысаң екенін көруіміз керек. Бірақ біз сол қысаң қақпадан өткенде, оның кеңдігі шексіз болады». Manuscript Releases, 20-том, 216, 217.